

Article Info		REVIEW ARTICLE	DERLEME MAKALESİ
Title of Article	International Migration and After: Multiculturalism from Theory to Practice		
Corresponding Author	Mehmet KOCA Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mehmetkoca@odu.edu.tr		
Received Date	30.06.2021		
Accepted Date	14.09.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.960260		
Author / Authors	Mehmet KOCA	ORCID: 0000-0003-1930-121X	
How to Cite	KOCA, M (2021). Uluslararası Göç ve Sonrası: Teoriden Pratiğe Çokkültürlülük, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 867-878		

Uluslararası Göç ve Sonrası: Teoriden Pratiğe Çokkültürlülük

Mehmet KOCA¹

ABSTRACT:

The world of yesterday and today has witnessed the international migration of many people from many societies with different languages, beliefs, colors, customs and traditions. This situation has led to the encounter of different cultures in a society and the formation of more multicultural social structures in that society than before. People with different cultures in the same society can affect not only themselves and the groups they belong to, but also the society they live in, causing them to change and take new forms. In order for these changes to be as smooth as possible, many discourses, models and policies have been put forward from theory to practice. One of them has been multiculturalism as it takes into account differences and approaches them with 'tolerance'. However, multiculturalism, like other discourses and models, has neither a universal generalization nor an absolute validity that can satisfy both sides. Moreover, with the recent increase in international migration, this situation has become much more complex. Therefore, this study aimed to examine the social reflections of multiculturalism in theory and practice based on the literature.

KEYWORDS: International migration, multiculturalism, assimilation, integration, diversity.

¹ Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mehmetkoca@odu.edu.tr

ÖZ:

İnsanlık tarihi farklı dilleri, inançları, renkleri, gelenek ve görenekleri olan birçok toplumdaki birçok insanın uluslararası göçlerine tanık olmuş ve olmaktadır. Bu durum bir toplumda farklı kültürlerin karşılaşmasına ve o toplumda öncekinden daha fazla çokkültürlü toplum yapılarının oluşmasına yol açmıştır. Farklı kültürleri sahip olan ve bir toplumda bir araya gelen insanlar, sadece kendilerini ve dahil oldukları grupları değil içinde yaşadıkları toplumu da etkileyerek değişmesine ve yeni biçimler almasına neden olabilmektedir. Bu değişmelerin olabildiğince sorunsuz olması için geçmişten günümüze teoriden pratiğe birçok söylem, model ve politika ileri sürülmüştür. Bunlardan birisi de farklılıkları dikkate alması ve onlara ‘hoşgörü’ ile yaklaşılması nedeniyle çokkültürlülük olmuştur. Ancak çokkültürlülük de diğer söylem ve modeller gibi her iki tarafı memnun edebilecek ne evrensel bir genellemeye ne de mutlak bir geçerliliğe sahip olabilmemiş değildir. Üstelik son zamanlarda uluslararası göçlerde yaşanan artışlarla bu durum çok daha karmaşık bir hâl alabilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, literatürden hareketle çokkültürlülüğün teorideki ve pratikteki toplumsal yansımaları irdelenmeye çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Uluslararası göç, çokkültürlülük, asimilasyon, entegrasyon, çeşitlilik

“Uluslararası Göç ve Sonrası: Teoriden Pratiğe Çokkültürlülük”

GİRİŞ:

İmparatorlukların son bulması, katı yönetim biçimlerinin kalkması, kolonilerden ve sömürge ülkelerinden emperyalist ülkelere yönelik göç hareketliliklerinin olması ve bütün bunlara endüstrileşme yarışıyla emek göçlerinin eklenmesi birçok toplumda çeşitliliklerin artmasına ve eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmıştır. Uluslararası göçler aracılığı ile oluşan bu toplum inşasını düzenlemek, çözümlenmek ve her şeyden önce bütün parçaları uyumlu hale getirmek amaç olmuştur. Bu amaçla da birçok politika, söylem ve model sunulmuştur. Tüm detaylar bir kenara bırakılırsa ve toplumlarda daha fazla tercih edilme durumu göz önüne alınırsa bunlardan birincisi asimilasyon diğeri ise çokkültürlülük olmuştur.

Asimilasyondan dilleri, kültürleri ve hatta dinleri güçlü bir tehdit altına alması nedeniyle vazgeçilmiş, farklılıkların tanınmasına ve daha eşit ve kapsayıcı bir topluma götürebilecek alternatif bir çözüm için çokkültürlülük benimsenmiştir. Ancak bu çözümde son zamanlarda ciddi eleştiriler almış hem söylemde hem de pratikte değişmiş, birçok ülkede de terkedilmiştir. Zira ‘azınlık’, ‘çoğunluk’, ‘biz’ ‘öteki’ ayrışmasının son bulması için dillendirilen ve politik bir zeminde gelişen çokkültürlülük hem bu ayrışmaları ortadan kaldıramamış hem de ‘yabancılaştırma’, ‘marjinalleştirme’, ‘damgalama’ gibi dışlamaları arttırdığı iddiasıyla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca ırkçılığın yeniden yükselişine tanık olduğumuz ve bu eksenindeki saldırganlıkların, çatışmaların giderek arttığı şu günlerde bu iddialar daha güçlü bir çerçeveye kavuşmuştur. Özellikle uluslararası göçlerin farklı bir boyut kazanması ve son zamanlarda giderek artması alıcı ülkelerdeki çeşitliliklere yenilerinin eklenmesine yol açmıştır. Ortada Vertovec (2007)’in ileri sürdüğü gibi bir “süper çeşitlilik” durumu meydana gelmişti.

Touraine (2008: 19), önceleri sınıf çatışmaları ve siyasal özgürlük çeşitli toplumlarda hâkim olmuş ise içinde bulunduğumuz dönemde de farklılıkların ölçülebilir eşitsizliklerinin hâkim olduğunu ileri sürer. Ona göre, farklılıklar konusunda var olan soruların iki temel yanıtı vardır. Bunlardan birincisi, farklılıkların sınırının olmadığı ve bireylerin kendi kendilerini bir ya da daha fazla topluluğa hapsedmesi, kimliği ve halkının saflığı ile takıntılı olduğudur. Bu yola bir kez girildiğinde kaçınılmaz bir şekilde S. Huntington’ın medeniyetler çatışması tezine varılır ve bu tez eleştirilse dahi yeni din ya da etnik savaşların oluşmasına yol açacağına dair güçlü kanıtlar olduğu söylenebilir. İkincisi ise, davranışların birliğinin artık bir kültürün ya da toplum tikelliği değil, herkesin hem evrensel haklara sahip olduğu hem de tikel olan özne olarak inşası tarafından dayatılması olduğudur. Bu iki yanıt arasındaki karşıtlıkları her yerde görmek mümkündür.

Çeşitlilik, güvenli etnik kimliklerin ve olumlu öz-duyguların gelişimi için arzu edilir ve gerekli olarak kabul edilir ancak aynı zamanda eşitsizlik ve sosyal uyum için bir tehdit olduğu için de sorgulanır (Verkuyten, 2006: 148). Farklılıkların bir toplumda tek vücut bulması bulamıyorsa da düzensizliklere, çatışmalara özellikle de sosyal, kültürel ve ekonomik eşitsizliklere en az şekilde yol açması, herkes tarafından arzu edilen bir gerçekliktir. Bu nedenle bu

çalışmada farklılıklarla birlikte yaşamak için benimsenen çokkültürlülüğe yönelik teorik bakış açılarına, daha önceleri çokkültürlülük üzerine düşünülenlerin ne olduğuna ve bunun pratikteki yansımalarına, çokkültürlülükte gerçekte ne olduğuna yer verilerek ardından artan uluslararası göçlerle birlikte yaşanan değişim ve dönüşümler ele alınacaktır.

1. Çokkültürlülük Üzerine Ne Düşünüldü?

Göçmenler için gelişmiş toplumlar, kendileri ve özellikle de çocukları için birçok fırsat sunmakta, bu da uluslararası göçün temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Özellikle iş, eğitim ve kendini ifade etme fırsatlarını yakalayabilirlerse hem kendileri hem de çocukları topluma entegre olmaktan mutluluk duyarlar. Ancak bu umut boşa çıkarsa, daha ödüllendirici iş ve eğitime giden yol engellenirse, alıcı topluma karşı bir yabancılaşma ve düşmanlık duygusu gelişebilir ve hatta ana akımın ve onun etiğinin reddedilmesine neden olabilir (Taylor, 2012: 414). Çokkültürlü toplumlarda yaşam biçimlerinin eşit haklarla birlikte var olması, bireylere bir kültürel miras dünyası içinde büyüme ve çocuklarını bu yüzden herhangi bir ayrımla karşı karşıya kalmadan aynı dünya içinde büyütme olanaklarını sağlamak anlamına gelir (Habermas, 2018: 147).

Bu ekseninde uluslararası göçlerle ortaya çıkan farklılıkların bir toplumda tek vücut bulması, bulamıyorsa da düzensizliklere, çatışmalara özellikle de sosyal, kültürel ve ekonomik bütün eşitsizlikleri olabildiğince en aza indirmesi herkes tarafından arzu edilen bir durumdur. Göçmenlerin entegrasyonuna yönelik birçok politika, söylem ve model ortaya atılmış ancak bunlar her iki taraf açısından da istenilen düzeyde bir memnuniyet oluşturamamıştır. Bir çözüm ya da yol olarak düşünülen asimilasyonun bir süre uygulanmasından sonra ise çokkültürlülük hâkim model, söylem ve politika olmayı başarmıştır.

Günümüzde kullanılan entegrasyon kavramı başta İngilizce ve Fransızca olmak üzere birçok dilde baskın ve neredeyse evrensel kullanıma sahip olmakla birlikte, göç literatüründe bu kavrama karşılık gelen pek çok alternatif kavram ortaya çıkmıştır. Bunlar: asimilasyon, kültürleşme, eklenme/katılma/kaynaşma, adaptasyon, uyum, barındırma ve çokkültürlülüktür. Bu bağlamda burada belirtilmesi gereken husus bu kavramlarından her birinin nesnel ve herkes tarafından kabul edilen bir tanımının olmadığıdır. Bunlar da entegrasyon kavramı gibi, kullanıldıkları bağlama son derece bağımlı olarak ve kendilerini kullanan kişinin amaç ve görüşlerine göre politik anlamlar kazanarak varlık bulmuşlardır (Unutulmaz, 2012: 139). Diğer bir ifade ile uluslararası göçe ilişkin tartışmaların merkezinde yer alan belirli bazı kavramlar vardır ve bu kavramlar: Kültürel çoğulçuluk, kültürel görecilik, sivil toplum ve çokkültürlülüktür. İlk bakışta bu kavramların tamamı demokrasinin özü sayılan eşitliğin yeniden paylaşımı iddiası etrafında toplandığı görülmektedir. Geçmişte yasa karşısında eşit sayılan tüm bireyler, gerçek yaşamda çeşitli kültürlere sahip oldukları için dışlanmaktaydı. Çokkültürlülük gibi politikalar bunun gibi toplumsal ayrımcılığı düzeltme aracı olarak kullanılmıştır (Abadan-Unat, 2006: 344).

Uluslararası göçün küresel niteliği, gittikçe farklılaşan fiziki ve kültürel ortamlardan gelen insanların birbirlerine karışmaları ve birlikte yaşamalarıyla sonuçlanır. Entegrasyon sorunlarının boyutları oldukça çeşitlidir. Bazı durumlarda, kamu yetkilileri entegrasyonu kolaylaştıracak politikaları geliştirmeyi gereksiz bularak, bu sorunları görmezden gelebilir. Bununla birlikte, çoğu durumda, çatışmalara yol açabilecek sosyoekonomik, kültürel ve siyasal bölünmelerin gelişmesini engellemek için özel ve seçici önlemlerin alınması gerekir. Bu noktada, başta Avustralya, İsveç ve Kanada gibi birçok ülkede geliştirilen çokkültürlülük modelleri dikkatli bir incelemeyi gerektirir. Bunların ortak tutumu, kültürel çeşitliliğin ve göçmenlerin yol açtığı sosyal değişimlerin kabul edilmesidir. Göçmenler egemen kültüre veya dilsel modele uymaya zorlanmak yerine, tercih etmeleri durumunda anadillerini ve kültürel yaşamlarını koruyabilirler. Göçmenlerin neden olduğu çeşitlilik hâkim kültüre yönelik bir tehdit olarak değil, bir zenginlik olarak görülür (Castles ve Miller, 2008: 409-410).

Farklı sosyal kültürlerin çatışmadan bir arada yaşadığı toplum türünü ifade eden (Adıgüzel, 2016: 165) çokkültürlülük, kavram olarak 1941'de bir ulusun diğerlerine göre üstünlüğünü ima eden bir milliyetçilik fikrinin karşı görüşü olarak ortaya çıkmıştır. Kavramın daha yakın zamanda kullanımı ise giderek daha çeşitli bir toplumda adalet ve eşitlik gibi demokratik ilkeleri sürdürme girişimi olarak tasarlanan ve 1971'de Kanada'da resmi olarak uygulanmaya başlanan çokkültürlülük politikası olmuştur. Bu politikaya göre, çokkültürlülüğü onaylamak, bütün uluslara ve halklara saygı duyulduğu anlamına gelir. Günümüzde etnik köken, ırk ve din açısından çeşitliliği yönetmek için küresel olarak yaygın bir şekilde kullanılmasına rağmen, terimin kavramsal olarak anlaşılması, onu hararetli bir şekilde tartışılan bir konu haline getirmiştir. Ne olursa olsun, daha önce homojen olan Batı toplumlarındaki statükoyu altüst ettiği için, kavram özellikle çeşitli göçmen nüfusa sahip ülkelerde çok tartışılmalı hale gelmiştir (Ghoshy, 2018: 17). Bu tartışmaların sonucu olarak çokkültürlülüğün "radikal çokkültürlülük" veya "çok

merkezli çokkültürlülük”, “isyancı çokkültürlülük”, “kamusal alan çokkültürlülüğü”, “farklılık çokkültürlülüğü” ve “eleştirel çokkültürlülük” gibi birçok türü ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda G. Delanty çokkültürlülüğün dokuz türünü tanımlarken, Vertovec çokkültürlülüğün en az sekiz farklı yorumundan bahsetmiştir (Vertovec, 2010: 85). Elbette bu türlerin ve yorumlamaların hepsine bu çalışmada yer verilmeyecektir. Bunun yerine çokkültürlülüğe genel bir çerçevede değinilecektir.

Raz (1998: 195), çokkültürlülüğün, her ne kadar yeni bir kelime olsa da ne yeni bir etik fikir ne de yeni bir sosyal ve politik gerçekliğe yanıt olduğu noktasında muğlak bir kavram olduğunu belirtmiştir. Ona göre, sonuçta insanlar tarihlerinin büyük bir kısmında çokkültürlü olan toplumlarda yaşamışlardır. Fikrin ayırt edici özelliği, kültürel, etnik ve dini toplulukların tek bir siyasi toplum, tek bir devlet içinde bir arada yaşaması, Avrupa ülkelerinin kendilerini Avrupalı olarak tanımlarından çok öncelerin koşulu olmuştur. Bir ülkeden diğerine büyük ölçekli göç, tarihin daha düzensiz bir yönüdür, ancak yeni değildir. Özellikle 19. yüzyılda, bugün olan kitlesel göçleri tam olarak karşılamasa da Avrupa’da ve ağırlıklı olarak Avrupa’nın dışında, Arjantin, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Güney Afrika vb. ülkelere kitlesel insan hareketleri olmuştur. Ancak bu, çokkültürlülüğün neden daha önce değil de 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığını açıklamaya yetmemektedir. Sözcüğün yeni olmadığını, milliyetçiliğin ve ideolojisinin yüz elli yıl önceki zaferinden önceki halimize bir dönüş olduğu söylenebilir. Bu çerçevede çokkültürlülük, milliyetçilikle alınanların bir kısmını geri vermeye çalışan modern siyasi düşüncenin kollarından biridir.

Raz (1998: 197), çokkültürlülüğü öncelikle etik veya politik bir teori olarak değil, insanların günümüzün politik gerçekliğinde karşılaştıkları belirli konulara ve belirli ihtiyaçlara karşı yenilenmiş bir duyarlılığı, artan bir farkındalığı işaretlemenin bir yolu olarak düşünmemiz gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre, çokkültürlülük en başta farklı kimliklerini sürdürmek isteyen ve prensipte bunu sürdürebilen çok sayıda büyük kültürel grubun aynı siyasi toplum içinde bir arada yaşaması anlamına gelir. Doğduğu yer olan Kanada’da çokkültürlülüğün üç biçimi vardır: Birincisi, yerli halkın bir arada yaşaması: Eskimolar ve çeşitli Amerikan Kızılderili uluslarının yanı sıra Avrupa kökenli “eski göçmenler”. İkincisi, “eski göçmenlerin” İngilizce ve Fransızca konuşan topluluklarının bir arada yaşaması. Üçüncüsü, çoğunlukla “eski göçmenler” olan Batı Avrupa kökenli göçmenlerin, Asya ve Güney Avrupa’dan gelen yeni göçmenlerle bir arada yaşaması. Britanya’da durum çok daha farklıdır. Ağırlıklı olarak iki çokkültürlülük biçimi vardır: Bir tarafta Birleşik Krallığı meydana getiren İskoçyalılar, Gallerliler, İrlandalılar ve İngilizler diğer tarafta onlarla yaşamaya çalışan yeni göçmen toplulukları. Yani başta Afro-Karayıpler, Hindu-Hint olmak üzere Afrikalı, Pakistanlı, Bangladeşli, Hintli ve diğer Müslüman topluluklar.

Castles ve Miller (2008: 364)’a göre, çokkültürlü bir ülkede, göçmen olarak gelmeye müsaade edilmesiyle başlayan, sivil toplum üyeliği devlete ve millete tam katılıma yol açmalıdır. İki temel değişik şekli vardır. ABD’de tipik olan bırakınız yapınlar (laissez-faire) yaklaşımında, kültürel farklılık ve etnik cemaatlerin varlığı kabul edilir, ancak sosyal adaleti ya da etnik kültürlerin devamını sağlamak devletin görevi olarak görülmemektedir. İkinci şekil, hem Kanada, Avusturya ve İsveç’te hem de diğer ülkelerin belli politik alanlarında olduğu gibi, çokkültürlülüğü bir devlet politikası olarak görmektedir. Burada çokkültürlülük, hem çoğunluğu oluşturan grubun kültürel farklılığı kabul etmeye gönüllü olması hem de azınlıklara eşit hakları garanti eden devlet faaliyeti anlamına gelir.

Yalcın (2002) gibi çokkültürlülük yerine çokkültürcülüğü tercih eden Canatan (2007), onu çok kültürlü bir toplumsal ortamda daha çok azınlık kültürlerin varlığını kabul etmek ve onları yaşatabilmek için ortaya çıktığını ileri sürer. Çünkü çokkültürlülüğün günümüzde ciddi tehlikelerle karşı karşıya kaldığını ve bu tehditten ulus devlet ve onun ideolojisi olan milliyetçiliğin toplum içindeki bir kesimin kültürünü yüceltip diğer kesimlerin kültürünü kendi potasında eriterek yok etmek istediğinden kaynaklı olduğunu söyler. Zira ona göre ulusal bir kültür inşa etmek milli devletin ve milliyetçiliğin en önemli amacıdır. Haliyle çokkültürlülük bu amaca ulaşmak için engellemelere yol açmaktadır. Bunun için azınlık kültürler var olma mücadelesi vermek zorunda kalmışlardır. Çokkültürcülük bu var olma mücadelesinin anlamlandırılması ve milliyetçilik karşısında güçlendirilmesi çabasıdır.

Abadan-Unat (2006: 245), çokkültürlülüğü demokratik çoğulculuğun bir ön aşaması olarak görür ve onu, bir toplumda farklı kültürlerin bir arada yaşamasını kabul eden “tanıma politikası”nın bir yansıtıcısı olarak tanımlar. Bu bağlamda kapsamlı olan bu kavramın iki ögesi vardır: Bunlardan birincisi, bireyin kendi kültürel mirasını anlaması ve değerli bulması, ikincisi kendi grubundan başka gruplara ait kültürel mirasa karşı saygı ve ilgi göstermesi. Çokkültürlülükte biraz daha ileri gidildiğinde demokratik bir boyut kazanır birey ve gruplara siyasetin yapıldığı kamusal alanlarda yer açılmasını sağlar. Çokkültürlülüğün bu aşaması artık demokratik çoğulculuktur.

Kymlicka (2021: 631) ise çokkültürlülüğü, “çokkültürlü bir toplumda, vatandaşları, geleneklerin, göreneklerin, müzik ve yemeklerin farkında olmaya ve onları kucaklamaya cesaretlendiren etnik-kültürel çeşitliliğin iyi hissettiren bir takdiri olarak...” nitelendirmiştir. Diğer yandan Ghoshy (2018: 17), çokkültürlülüğün, bütün bireylerin ve grupların sadece kanun önünde eşit haklara sahip olmasını değil, aynı zamanda bu hakları kullanmada eşit fırsatlara sahip olunması gerektiğini ileri sürmüştür. Ghoshy, çağdaş çokkültürlü demokrasiler için, “çeşitlilikle başa çıkmak ve “adil” toplumlar inşa etmek için nasıl etkili eşitlikçi politikalar tasarlayabilir?” ve “çeşitlilikle başa çıkmak ve eşitlik olabilir mi?” sorularını sorarak, bir “çokkültürlü toplum”un toplumdaki çeşitliliğe atıfta bulunduğunu, ancak çokkültürlülük kavramının ise genellikle, görünüşte “adil toplum” oluşturmak için toplumdaki çeşitlilikle ilgilenen bir ideoloji veya politikaya atıfta bulunduğunu ileri sürmüştür. Ona göre burada bizim için ve diğeri için hem toplumsal uyumu sürdürmek hem de toplumsal huzursuzluğu önlemek için üçüncü bir alan vardır. Bu da politika olarak, devletin nüfustaki sosyal çeşitlilik gerçeğini herkes için adaletle uzlaştırma girişimidir. Buna karşılık aynı zamanda ideoloji bir paradigma kaymasını temsil eder. Çünkü spektrumun bir ucunda asimilasyon veya homojenlik yer alırken, diğer uçunda heterojenlik ve birçok kültürün kaynaşmasına kadar radikal bir şekilde yeni bir düşünme biçimi vardır. Yine de çokkültürlü politikalar devlet inisiyatifindedir ve tepeden eklenir. Gerçekte sosyal tutumları değiştirmek kolay değildir.

Vertovec (2010: 84)’e göre, birçok ülkede çokkültürlülük farklı şekillerde bazı alanlarda eylemleri gerektirmiştir. Bu alanlardan birincisi, halkın tanınmasıdır. Bu alan etnik azınlık örgütlerini, tesislerini ve faaliyetlerini desteklemeyi ve bu tür örgütleri içeren kamu danışma kurumlarını oluşturmayı içerir. İkincisi eğitimidir: Genellikle kıyafet, cinsiyet ve belirli etnik ve dini azınlıkların değerlerine duyarlı diğer konuları ele alır; etnik azınlık öğrencilerinin geçmişlerini yansıtan müfredat oluşturma; anadil öğretimi ve dil desteği sunmak ve kamu tarafından finanse edilen veya edilmeyen kendi okullarını kurmaktır. Üçüncüsü kültürel açıdan hassas uygulamalardır: Sosyal hizmetler bünyesinde ve sağlık hizmeti sunucuları, polis ve mahkemeler arasında oluşturulan eğitim ve bilgileri içerir. Dördüncüsü halka açık materyallerdir: Birden çok dilde halka açık materyaller (sağlığı geliştirme kampanyaları gibi) sağlamak. Beşincisi yasadır: Yasalara kültürel istisnaların tanınması; İncil’den başka kutsal kitaplar üzerine yemin edilmesine izin verilmesi; diğer evlilik, boşanma ve miras geleneklerini tanımak; kültürel uygulamaları ayrımcılıktan ve nefrete teşvikten korumak. Altıncısı dini barınmadır: İbadethanelerin, mezarlıkların ve cenaze törenlerinin kurulmasına izin verme ve destekleme; ibadet yapılabilmesi için iş yerinde izin verilmesi. Yedincisi yiyecek: Kurban kesmek gibi dinsel ritüellere izin vermek; kamu kurumlarında yasaklanmış yiyeceklerin (helal, koşer, vejetaryen) sağlanmasıdır. Son olarak sekizincisi ise yayıncılık ve medyadır: Ayrımcılık yapılmamasını sağlamak veya klişelerden kaçınmak için grup görüntülerinin izlenmesi; azınlık grupları için kendi medya olanaklarını sağlamak.

Touraine (2002: 253-254), göçmenlerin bütünleşmesi konusunda birbirine karşı iki çözüm önerisi getirilebileceğini ve bu ikisinin çokkültürlü toplum düşüncesine eşit ölçüde uzak olduğunu ileri sürmüştür. İlk çözüm önerisi asimilasyondur. Bu ilk çözüm önerisini eğitim dizgesindeki birlik, bütünleştiricilik ve kitle tüketimi ile kolaylaştırmıştır. Ancak hem Amerika’da hem de Fransa gibi birçok ülkede olumsuz tepkilere ve ırkçı önyargıları da beraberinde getirmiştir. Touraine’ye göre asimilasyon ancak kültürel bakımdan yakın ülkelerden gelenlerin göçmen olduğu ülkelerde yaygınlaşan bir çözümdür. Örneğin eritme potası (melting-pot) ülkesi olan Arjantin’de ülkeye gelen İspanyollar, İtalyanlar ve başka uluslardan insanlar genelde devlet okulları sayesinde hızlı bir şekilde bütünleştirilmiş ve Birinci Dünya savaşından sonra Arjantin vatandaşı olmuşlardır. Diğer çözüm önerisi göçmen nüfusun toplumdaki ayrı bir konumda yaşamasını sağlamak ya da belirli bölgelerde türdeş ve kendi kendini denetleyen gruplar içinde örgütlenmelerine izin vermek. Bu duruma örnek olarak Almanya’daki Türkler, Amerika’daki ve Fransa’daki “Çin mahalleleri” verilebilir. İngiliz ya da Hollanda politikasında etnisitenin tanımlanması da bu duruma örnek gösterilebilir. Topluluğu bireyle içine girdiği toplum arasında bir aracı konumuna getirdiği için biraz daha elverişli olarak yorumlanabilir. Çünkü topluluk aracılığı ile bunalımları ve tepkileri hafifletir, fakat topluluklar arasında bunalımlara yol açma riski taşıdığı içinde olumsuzlukları vardır.

Asimilasyon göç ile gelenleri, evrensel kültürle özdeşleştirilen ulusal bir kültürün birliği içinde eritmek ister. Diğeri, toplulukların çoğunluğuna saygı duyar ancak topluluklar arasında etkileşim kurulmasının önüne geçer. Çok daha önemlisi azınlık topluluklarının ya da en yoksullardan, en niteliksizlerden oluşmuş toplulukların zararına gelişen eşitsizlik ve ayrımcılık ilişkilerine karşı herhangi bir çözüm sunmaz. Touraine’nin bu iki çözümün dışında geliştirdiği önerisi: Çokkültürlü toplum, kültürlerin ve grupların karşılaşması olarak algılandıkça, göç olgusu ile birlikte tehlikeli sonuçlar doğabilecek kültürel çatışmaların yaşanma olasılığı da artar. Tersine, farklı kültürler, bireylerin yaşam deneyimlerinde ve yaşam tasarımlarında yeniden birleştirme yolları arandıkça başarı olasılığı artacaktır (Touraine, 2002: 254-255).

Bu öneriler ve gelişmelerin ışığında, Avrupa’da çokkültürlülük karşıtı söylemler artmıştır. Batı’nın zengin liberal demokrasininin politik etiğinin göç dinamiklerine yönelik varsayımı; kültürel farklılıkların çok fazla olumlu bir şekilde tanınmasının gettolara geri çekilmeyi ve liberal demokrasininin politik etiğini kabul etmeyi reddetmeyi teşvik edeceği şeklindedir. Göçmen gruplarının dinamikleri hakkında çok fazla deneyime sahip olmayan politikacıların ilk tercihi bu hızlı kapanma konusunda göçmenleri vazgeçirmektir. Ancak bu göçmenler arasında zorunluluk gibi bir şeydir. Göçmenler arasındaki en yaygın eğilim, her zaman ilk başta benzer kökenlere ve geçmişe sahip insanlarla kümelenmedir. Yeni ortamda hayatta kalmak ve hayatlarını sürdürmek için ihtiyaç duydukları ağları başka nasıl bulabilirler? Bu kümelenmeyi, yeni gelenlerin aynı eyaletten veya köyden insanları aradığı Bombay (Mumbai) gibi küreselleşmiş şehirlerde de görmektedir. Avrupa’nın çokkültürlülüğe yönelik saldırısının altında entegrasyonu teşvik etmek ve ayrımcılıkla mücadelede yerel başarısızlıkların üstünü örtmek için göçmenlerin gettolaştığı ve yabancılaştığı gibi suçlamalar yatmaktadır (Taylor, 2012: 414).

Sonuç olarak herhangi bir çatışma, kargaşa ve düzensizlikle karşılaşmamak için öne sürülen çokkültürlülük, birçok toplum tarafından benimsenmiş, farklılıklarla bir arada yaşayabilmenin anahtarı olarak işlev görmesi için uğraş verilmiştir. Ancak başta ekonomik olmak üzere birçok alanda sürekli değişen koşullar çokkültürlülüğün temeli olan “hoşgörü anlayışı”nın toplumsal ve politik alandaki karşılığını çoğu kez tartışmaların odağı haline getirmiştir.

2. Çokkültürlülükle Gerçekte Ne Oldu?

Ana akımlaştırmaya rağmen, azınlıklara yönelik saygı ve hoşgörünün artması sınırlı görünüyordu: Ayrımcılığın ve ırkçılığın devam ettiğine dair kanıtlar yaygındı ve Avrupa, Avustralya, Kanada ve başka yerlerde, popülist, göçmen karşıtı politik partiler arasında aşırı sağ görüş ve onun başarıları görünürde bir yükselişine tanık oldu. Birçok ülkede yapılan nüfus sayımları ve diğer toplumsal araştırmalar, etnik azınlıklar arasında (şimdiye kadar ilk göçmenlerden sonra ikinci veya üçüncü nesilde olan) derin ve sürekli eşitsizlik kalıpları gösterdi: Düşük eğitim düzeyi, yüksek işsizlik, belirli bir nitelik gerektirmeyen işler, düşük gelir, kısıtlı sosyal hareketlilik, yetersiz barınma ve sağlık koşulları. Birleşik Krallık’ta, Almanya’da ve başka yerlerde, raporlar yerlilerin ve göçmenlerin veya etnik azınlıkların konut ayrımı, etkili bir şekilde ayrı okullar, farklı ibadet yerleri, farklı topluluk dernekleri, ayrı sosyal ağlar ve farklı boş zaman yerleri ile dikkat çekici bir şekilde paralel yaşamlar sürdürdüğünü ileri sürdü (Vertovec, 2010: 85-86).

Bu eksenle, Touraine (2002: 260)’nin çokkültürlü politikaların bir getirisi olan etnik grup oluşumu ve sonuçlarının Fransa’daki durumu ve Fransız kamuoyu için söyledikleri dikkat çekicidir. Ona göre, kamuoyu gün geçtikçe işsizlikle, yoksullukla, aykırılıkla, şiddetle, bütünleşmecilikle, saldırılarla çalkalanmaya başlamıştı. Zira Fransa, ulusal toplumun etkin ve şiddetli bir biçimde yadsınmasına neden olan ekonomik krizlerin sonuçlarını yaşıyor gibiydi. Açık ve cömert cumhuriyet düşü göçmenlerin dışlanmasına dönüşmüştü. Özellikle ekonomik gelişme sayesinde orta sınıfa mensup olmayı başarmış geniş bir zümrenin yaşadığı ekonomik belirsizlik ve artan işsizlik oranı bu durumu desteklemişti. Öyle ki bu sınıflar işsizlikle mücadele etmek için kendilerinin üstünde bulunan toplumsal zümreler ve onlarla birlikte içlerine almak istemedikleri azınlıkları, özellikle de göçmenleri kendilerinden olabildiğince uzak tutmak istediler. Örneğin çocuklarının göçmen çocuklarının etkisi ile bozulacağını düşünen aileler, fırsat eşitliği düşüncesinden yola çıkarak çocuklarını devlet okullarından alıp, özel okullara kaydettirdiler. Bu tutum sonuçta Fransa’da ayrımcılığın artmasına yol açtı.

Topluma entegre olma konusunda gerekli politikalar geç geldiği zaman göçmen çocukları, kendilerini başarıya ulaşmak için gerekli olan dil ve diğer yeteneklerin daha az olduğu bir alt sınıfta bulabilirler. Ayrıca onlar, batı toplumlarında yaşayan ev sahibi toplumların deneyimlerinden kültürel olarak da daha da uzaklaşabilirler. Özellikle göçmen topluluklarındaki genç insanlar arasında artan bir yabancılaşma duygusu, polis ve diğer yetkililer tarafından hoş karşılanmadıkları, eşit muamele görmedikleri, işe girişlerde ve iş hayatında ayrımcılığa uğradıklarına dair bir kanaat olabilir. Bu yabancılaşma duygusu 2005 sonbaharında Fransa’nın banliyölerinde meydana gelen çalkantılı olaylar nedeniyle belirgin bir şekilde isyana ve ev sahibi toplumun reddi şekline dönüşebilir. Ve bu tür hareketler açıkça çoğunluğun korkularını ve tarihi kültürün tehdit altında olduğu hissini artırıyor. Nitekim göçmen yabancılaşması ve ev sahibi toplumun kültürel korkusu, karşılıklı yoğunlaşma ilişkisi içindedir. Korkular, göçmenlere yönelik düşmanlığı körüklüyor ve katı, hatta cezalandırıcı asimilasyon önlemleri veya daha radikal bir şekilde göçün sona erdirilmesi, hatta halihazırda mevcut olanların ülkelere geri gönderilmesi taleplerini yoğunlaştırıyor. Bu düşmanlık daha sonra göçmenlerin yabancılaşmasını pekiştirmekte, daha fazla öfke ifadesine yol açmakta ve bu şekilde devam ederek, tehlikeli bir sarmalın içine girmektedir (Taylor, 2012: 421).

Batılı göç ülkelerinin hepsinde olmasa da çoğunda dikkate değer ölçüde ortak bir kamu söylemi ortaya çıktı: Bir “entegrasyon başarısızlığı” vardı ve büyük ölçüde bunun sorumlusu da uygulamada olan çokkültürlük politikaları. Politik sağda, önceden var olan eleştirilerin çoğu yeniden dile getirildi: Çokkültürlülük, etnik azınlıkları farklı tutuyor ve ortak değerleri ve ulusal kimliği yıkıyordu. Aynı şekilde politik soldan da yeni eleştiriler duyulmaya başlandı: Çokkültürlülük, bazılarını göre insanların karşılıklı yükümlülük duygusunu ve refah devletine katkıda bulunma istekliliğini yıkıyordu. Tüm bu söylemleri birbirine bağlayan varsayımlardan ilki; çokkültürlülüğün vurgulanan veya korunan kültürel farklılıkları beslediği; ikincisi de bu tür farklılıkların toplumsal ayrılığa yol açtığı; üçüncüsü ise ayrılık, sırasıyla, sosyoekonomik hareketliliğin eksikliği, sosyal ilişkilerin çöküşünü, çatışma zeminlerini ve aşırılıkları hatta terörizm potansiyelini beraberinde getirdiği. Bu tür söylem veya düşüncelerde mevcut olan çokkültürlülük eleştirisi, göçmenlerin ve etnik azınlıkların kendilerinin de eleştirisini gerektirir. Bu düşünce devam ederken, tüm bu olumsuz sonuçlara yol açan şey, çokkültürlülüğün kültürel gelenekleri ve farklı kimlikleri destekleme arzusu. Bu arada, çeşitli yapısal koşullar, kurumsal engeller veya politik başarısızlıklar, göçmenlerin ve etnik azınlıkların zayıf sosyoekonomik statüsünün yeniden üretilmesini zorlaştırmaktadır (Vertovec, 2010: 86).

Kısacası, asimilasyon siyasi bir amaç olarak reddedilmiştir. Beyazlar/beyaz olmayanlar ayrımı yerine toplumsal gerçeklere daha fazla önem veren ve daha çoğulcu bakış açısı dikkate alınır olmuştur. Bu bakış açısı çokkültürlülük olmakla birlikte bugün az da olsa benimsen ve entegrasyon kavramını reddeden kesimler bulunmaktadır. Her ne kadar 1980 ve 1990’larda oldukça yaygınlaşan ve popüler hale gelen çokkültürlü politikaların sistemdeki etkisi kendisini bugün hala göstermektedir. Fakat hem söylem düzeyinde hem de göçmenlerle ve azınlıklarla ilgili politikaların belirlenmesinde artık öne çıkan söylem olmaktan çıkmıştır (Unutulmaz, 2016: 153). Çünkü Hollanda, Birleşik Krallık, Avustralya ve Kanada gibi belirli ülkelerde çokkültürlülük bir düşünüşün içine girerek gerilemiş ve krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Kymlicka (2021: 630)’da bu krizlerin altında yatan nedenleri şu şekilde sıralamıştır:

- a- 1970’lerden 1990’lı yılların ortasına kadar batılı demokrasilerde çokkültürlülük politikalarına ve azınlık haklarına yönelik bir dizi uygulamalar vardı ve bu dönemlerde çeşitliliğin tanınmasına ve kendine yer bulmasına yönelik yükselen bir akım oluştu. Bu politikalar ve uygulamalar birçok ülkede gerek yerel düzeyde gerekse de uluslararası organizasyonlar tarafından desteklendi ve önceki üniter ve homojen ulus düşüncesinin etkisini sildi.
- b- Ancak, 1990’ların ortalarından itibaren çokkültürlülüğün geri adımlar atılarak, ulus inşası, ortak değerler ve kimlik, üniter vatandaşlık, hatta asimilasyon gibi bazı fikirlerin canlanmaya başladığı bir geri dönüş sürecine tekrar girildi.
- c- Bu geri dönüşte çoğunluk gruplarının, çeşitliliğin tanınmasının çok ileri gittiği ve yaşam tarzlarını tehdit ettiği korkularının kısmen de olsa payı vardır. Bu korku kendini çoğunlukla “Danimarka Danimarkalılarını” şeklindeki eski düşünceleri savunan Danimarkalı Halkların Partisi gibi yerlilerin hak ve çıkarlarını savunan popülist sağ-kanat politik hareketlerde ortaya koyar.
- d- Sağ-kanat politik hareketlerin dışında merkez sol arasında da çokkültürlülüğün hedeflenen faydalanıcılarına (özellikle azınlıkların kendilerine) yardımcı olma konusunda başarısız olduğuna yönelik inanç yaygındır. Çünkü bu politik görüşe göre, çokkültürlülük, bunların toplumsal, ekonomik ve politik dışlanmalarının altında yatan nedenlerine değinmekte başarısız olmuş, istemeden de olsa bunların sosyal dışlanmalarına yol açmıştır.

Castles (2011: 25-26)’e göre, homojen kimliklere dönme özlemi, çifte bir yanılgıya dayanmaktadır. Birincisi, çoğu göç ülkesinde homojen nüfus hiçbir zaman gerçekte var olmamıştır: Neredeyse tüm Avrupa ülkeleri tarihsel genişleme, azınlıkların katılımı ve geçmiş göçlerin sonucudur. Amerika ve Okyanusya’da, yerli halklar mülksüzleştirildi ve göç aracılığı ile ulus inşası yaratıldı. Son zamanlarda farklılıklar daha da arttı. Asya ve Afrika toplumlarının büyük çoğunluğu, farklı dillere ve geleneklere sahip halkların birleşmelerine dayanmaktadır. Japonya ve Kore gibi tarihsel homojenlik iddiasında bulunanlar bile, yeni göçmenlerin yanı sıra uzun süredir devam eden azınlıklara sahiptir. Her halükârda, uzun süredir devam eden sınıf ve statü ayrımları, homojenlik iddiasını şüpheli kılmaktadır. Geri dönüş hayali bir yanılsamadır, çünkü şimdi yeniden diriltilebilecek bir birliğin altın çağı asla olmamıştır. İkincisi ve belki de daha önemlisi, son 60 yılın küresel göçleri o kadar yüksek düzeyde çeşitliliğe yol açmıştır ki, çağdaş toplumları çokkültürlü olmaktan başka bir şey olarak düşünmek zordur. Geçmişin eritme potansiyeli, anında iletişim ve ucuz ulaşım çağında başarılı olamaz. Liberal kozmopolitik (seçkinler için) ile azınlıklara (diğer herkes için) ulusal kimlikler dayatma girişimleri arasındaki çelişki, geçerli olamayacak kadar kabadır. Asimilasyon, bir zamanlar göç dalgaları yaşayan statik toplumlarda bir şansa sahip olabilirdi ancak sürekli hareketli bir dünyada çeşitlilikle yaşamaktan başka seçenek yoktur.

Castles (2011: 26), toplumların bir ikileme karşı karşıya kaldıklarını ileri sürer. Bu ikileme, göçmen toplumlarının çeşitliliği kucaklamaya ve çokkültürlü birlikte yaşama biçimleri inşa etmeye çalışırken, küresel ve ekonomik stresin baskısı altında, bu tür girişimlerin başarısız ilan edilmesi ve bunların yerini, hiçbir zaman var olmayan homojenlik ve birlik durumlarına duyulan nostaljinin almasıdır. Ona göre, nostalji politikası başarılı olamaz, fakat onun yerini alacak olan nedir? Çokkültürlülük ileriye doğru atılmış büyük bir adımdı, ancak en azından (içerik değilse bile) terim kurtarılamayacak durumdadır. Açık ve hızlı değişen toplumlarda sosyal ilişkiler kurmak için yeni bir farklılık politikasına ve yeni fikirlere ihtiyaç vardır. Bu tür fikirlerin teorik yansımadan gelmesi muhtemel değildir, ancak belki de çok ırklı şehirlerde birlikte yaşamının günlük pratiğinden ortaya çıkabilir.

Sonuç olarak, birkaç farklı ulusal sitelerde bu yollarla, ortaya çıkan sosyal koşullar, öne çıkan olaylar ve tepkisel kamu söylemleri, çokkültürlülüğün (oldukça karikatürize edilmiş olsa da) tamamen zarar verici olmasa da oldukça onaylamayan bir resmini bir araya getirdi. Bu önemli eğilime ek olarak, son zamanlardaki küresel göç kalıpları ve göçmenlerin kendi aralarında gelişen belirli uygulamalar da çokkültürlülüğün belirli yönlerini yeniden düşünme ihtiyacına katkıda bulunan faktörleri ortaya koydu (Vertovec, 2010: 86). Özellikle de bu duruma uluslararası göçlerde yaşanan değişimler çanak tuttu ve çokkültürlülük popüler söylem, hâkim model ve politik yönelim olmaktan uzaklaştı.

3. Değişen Göçler ve Dönüşen Söylemler

Ev sahibi ülkelerdeki devletlerin ve halkların göçmenlerin katılımına yönelik yaklaşımları önemli ölçüde değiştirmiştir. 1990'lardan başlayarak (özellikle de 2000'lerin başından itibaren), göçmenlerin ve azınlıkların dahil edilmesine ilişkin politikalar sorgulanmış ve yenilenmiştir. Kalıcı çözümün kaçınılmaz gerçekliği, Almanya'da farklılıkları dışlayıcı yaklaşımın terk edilmesine yol açmıştır. Göçmenlik ve vatandaşlık yasaları yeniden düzenlenmiştir. Çokkültürlülük ulusal düzeyde giderek daha fazla reddedilirken, azınlıklar için yerel anlamda özel sosyal ve eğitim hizmetlerinin sağlanması yaygınlaşmıştır. Ancak, değişimin sınırları var: Almanya hala çifte vatandaşlığı reddediyor ve zorunlu entegrasyon önlemleri alıyor. Avusturya ve İsviçre, yerel entegrasyon çabalarıyla değiştirilmelerine rağmen, hâlâ dışlayıcı politikalara bağlı kalıyor. Bununla birlikte, Asya ve Körfez'deki birçok yeni sanayi ülkesinde yabancı işçilere yönelik farklı dışlama baskın yaklaşım olmaya devam ediyor (Castles et al., 2014: 293).

Bu kapsamlarda çokkültürlülüğe karşı yaygın bir tepkinin varlığı ortadadır. Kanada çokkültürlü ilkelerini korudu, ancak uygulamaların içeriğini boşalttı ve Avustralya bu yönde daha da ileri gitti. İsveç, Hollanda ve Birleşik Krallığın tüm politikaları 'entegrasyon', 'sosyal uyum' ve 'temel ulusal değerlere çok daha fazla vurgu yaparak yeniden şekillendi. Hollanda belki de en dramatik geri dönüşü yaşadı ve yeni bir asimilasyon yoluna girdi (Castles et al., 2014: 293). Çünkü farklılığı kurumsallaştıran ve yüksek düzeyde 'hoşgörü' ile tanınan Hollanda, çokkültürlü politikalarından zorlayıcı ve asimilasyonist olarak algılanabilecek politikalara ve kamu söylemlerine geçti. Diğer bir değişle son derece "liberal" ve "hoşgörülü" bir toplum olan Hollanda, farklı bir yöne giderek göçmenlere karşı uyum, zorlama ve görünüşte demokratik olmayan yaptırımlar talep etmeye başladı (Vasta, 2007: 714).

Kanada, Avustralya, ABD ve Birleşik Krallık gibi daha önce çokkültürlülüğü benimseyen hükümetler ile gerek çokkültürlülüğü şeklen tercih eden "seçme özgürlüğü" ile İsveç, "azınlıklar politikası" ile Hollanda gerekse de isteksiz örtük ve sınırlı yönleri ile şehirlerdeki 'yabancı vatandaşlar için ofisleri' ile Almanya hatta "şehir politikası" ile Fransa şimdi söylem değişikliğine giderek, 'entegrasyon'u, 'seçici göçü' ve 'sosyal dayanışma'yı konuşmaya başladı. Yeni mekanizmalar, vatandaşlık testlerini, entegrasyon sözleşmelerini, "ulusal değerler" üzerine zorunlu kursları ve uygunluk taleplerini içermektedir (Castles, 2011: 25). Örneğin Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, Singapur ve Avustralya gibi ülkelerde hükümet göçmenler için vatandaşlık kursları, testleri uygulayan politikalar ve programlar oluşturmuştur. Bunlar, ulusal yurttaşlık bilgisi, baskın kültürel normlar ve değerler hakkında bilgi edinmeyi gerektirir. Bu kursları ve testleri geçen uygun göçmenler, kendileri sembolik olarak ulusal aidiyet amblemleri olarak hizmet etmesi amaçlanan vatandaşlık törenleri ile ödüllendirilir (Vertovec, 2010: 91).

Öz itibarıyla çokkültürlülük politikalarını adeta merkezi haline getiren ve savunan Avrupa'daki sosyal demokratik partiler gibi merkez-sol politik hareketleri çokkültürlülüğün geri çekilmiş ve entegrasyonu, sosyal dayanışmayı, ortak değerler ve paylaşılan vatandaşlık gibi söylemleri dillendirmeye yönelmişlerdir (Kymlicka, 2021: 630).

Castles ve Arkadaşlarına (2014: 293) göre, çokkültürlülüğe karşı tepkinin birkaç nedeni vardır ve bunlardan ilki, özellikle Avrupa kökenli olmayan birçok göçmen grubunun kalıcı sosyal dezavantajı ve marjinalleşmesi konusundaki artan farkındalıktır. Yaygın bir resmi yaklaşım, etnik azınlıkların bir araya gelerek ve bütünleşmeyi reddederek yanlış davranışını iddia etmektedir. Diğer bir faktör ise artan İslam ve terör korkusudur. 11 Eylül, Madrid ve Londra'daki

bombalamalar ve film yapımcısı Theo van Gogh'un 2004'te Hollanda'da aşırı İslamcılar tarafından öldürülmesi gibi olaylar, bazı kesimlerin modern Avrupa toplumlarıyla Müslüman değerlerinin uyuşmadığı yönünde kanıtlar olarak gösterildi.

Yine onlara göre, göçmenlerin dahil edilmesine yönelik değişen politik yaklaşımların tümü bu nedenle sorunlu görünmektedir: Yerleşim gerçekleşikten sonra farklılıkları dışlamak yararsızdır; çok kültürlülük ayrılıkçılığa yol açarken, asimilasyon marjinalleşmeyi ve çatışmayı sürdürülebilir. Bu durum aslında ev sahibi toplumların iki meseleyi ele almaktaki isteksizliğini yansıtır. Birincisi, sömürgecilik, emperyalizm, anti-Semitizm ve diğer hoşgörüsüzlük biçimlerinin mirası olan köklü ırkçılık kültürleridir. Ekonomik yeniden yapılanma, durgunluk veya uluslararası çatışma gibi stres zamanlarında ırkçılık, sosyal dışlanmayı, ayrımcılığı ve azınlıklara yönelik şiddeti güçlendirebilmektedir. İkinci konu, küreselleşme, ekonomik yeniden yapılanma, kuralsızlaştırma ve özelleştirmeden kaynaklanan daha büyük eşitsizlik eğilimidir. Artan uluslararası rekabet, istihdam, çalışma koşulları ve refah sistemleri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Zamanında neo-liberal ekonomi politikaları daha büyük ücret farklılıklarını teşvik eder ve devletlerin yoksulluğu ve sosyal dezavantajı hafifletmek için yeniden dağıtma kapasitesini ve istekliliğini azaltır (Castles et al. 2014: 294).

Bu eksende önemli belirlemelerden birini de Vertovec yapmıştır. Vertovec (2007)'e göre, son zamanlarda uluslararası göçlerin artması ile toplumlarda "süper çeşitlilik" yaşanmaktadır. Bu nedenle çağdaş göçe dayalı çeşitliliğin karmaşık doğasını daha iyi anlamak ve tam olarak ele almak için sosyal bilimciler, politika yapımcılar, uygulayıcılar ve halk tarafından ek değişkenlerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu değişkenlerin etkileşimi, "süper çeşitlilik" kavramıyla kastedilen şeydir.

Yirminci yüzyılda, savaş sonrası göç, gerçekte, düşük veya yarı vasıflı işgücü sağlamak için belirli işe alımlar veya diğer düzenlenmiş planlar yoluyla uluslararası olarak hareket eden önemli sayıdaki kişiden oluşuyordu. Çoğu yerde, 1960'larda zirveye ulaşan bu göçler, özellikle Türkiye'deki belirli yerlerden Almanya'ya, Cezayir'den Fransa'ya, Meksika'dan ABD'ye ve Pakistan'dan İngiltere'ye göçü içeriyordu. Aileler 1970'lerde göçmen işçi nüfusuna katılıp onları genişlettikçe, açık veya örtük çokkültürlü politikalar ve yapılar, giderek büyüyen, giderek daha iyi organize olmuş ve yerleşik toplulukları meşgul etmek için ortaya çıktı (Vertovec, 2010: 86). Ancak bu durum günümüzde oldukça farklılaşmıştır. Genel olarak, tahmini uluslararası göçmen sayısı son elli yılda artmıştır. 2019'da doğdukları ülkeler dışında bir ülkede yaşayan tahmini 272 milyon insan, 153 milyon olarak tahmin edilen 1990'dakinden 119 milyon daha fazladır ve 84 milyon olarak tahmin edilen 1970'teki sayısında üç katından fazladır. Dünyada her ne kadar insanların büyük çoğunluğu doğdukları yerlerde yaşamaya devam etse de küresel anlamda uluslararası göçmenlerin oranı her geçen gün artmaktadır (IOM, 2020: 21).

1950-1970'lerin göçlerini temsil eden büyük göçmen gruplarıyla karşılaştırıldığında, bugün daha yeni, daha küçük, geçici, daha sosyal olarak tabakalaşmış, daha az örgütlü ve yasal olarak daha farklı göçmen grupları küresel göç akımlarını oluşturmaktadır. Bu tür karmaşık sosyal oluşumlar, hala büyük ölçüde önceki göç akışlarının modellerine dayanan kamu gündeminde çok az dikkat çekmiş veya yer almamıştır. Yine de son yıllarda göçmen alan ülkelerin sosyal manzarasını kökten değiştiren şey, tam da bu yeni göçmen çeşitlerinin büyümesidir. Çağdaş çeşitliliğin doğasını- sosyal bilimsel çalışmalarda olduğu kadar politikada da- yeniden değerlendirmenin zamanı gelmiştir. Çeşitliliğin yeni karmaşıklıklarının yeniden çalışılmış bir anlayışıyla, çeşitlilikle diğer bir değişle çokkültürlülükle başa çıkmayı amaçlayan yapılar ve politikalar da yeniden işlenmelidir (Vertovec, 2010: 86).

Küreselleşen dünyada, insanların ve iş hayatının ülkeler arası hareket etmesi uluslararası göçe neden oldu. Böylece büyük ölçekli göç, mültecilerin yeniden yerleştirilmesi ve seyahat toplumları çok çeşitli hale getirdi. İnsanlar farklı kültürlere, dillere, dinlere, mutfaklara ve giyim tarzlarına maruz kaldı. İnsanların sınır ötesi hareketi aynı zamanda, akışkan, değişken ve hatta karma veya çoklu kimlikler lehine tek ulusal kültürlerin statik kavramlarına meydan okuyan kültürlerin birbirine karışması anlamına gelir. Kültürel farklılığın yeni siyaseti, demokratik temsilin anlamının merkezinde yer alan tek yönlü kültürleri ve siyasi kimlikleri farklılıklara tolerans gösteren çok yönlü biçimlerine dönüştürmeye odaklanır (West'den akt. Ghoshy, 2018: 18-19). Kültürlerin kaynaşmasıyla çokkültürlülük kavramı, bundan böyle homojen kültürlerin bir araya gelmesinden öteye taşınıyor. İnsanların artık birden fazla kimliği vardır ve onlar aynı anda yerel, ulusal ve küresel bağlılıklara sahip olabilirler. Bu çokkültürlülük (çeşitlilik) kavramının teorik olarak, farklılıkların dahil edildiği ulusal bir kimliğin gelişimini engellemediği anlamına geliyor (Ghoshy, 2018: 19).

Süper çeşitlilik, göçmen alan birçok ülkenin daha önce deneyimlediği her şeyi aşan bir düzeyde ve türde karmaşıklığı yakalamayı amaçlayan bir terimdir. Göçmen süper çeşitliliği, kaynak ülkeleri (etnik köken, dil(ler), dini gelenek,

bölgesel ve yerel kimlikler, kültürel değerler ve pratikler gibi çeşitli olası alt küme özelliklerini içeren), göç kanalları (genellikle yüksek düzeyde cinsiyete dayalı akışlar, belirli sosyal ağlar ve işgücü piyasasındaki belirli konumlarla ilgili) ve yasal statüleri (bir yetki ve kısıtlama hiyerarşisini belirleyen sayısız kategori dahil) içeren değişkenlerin dinamik bir etkileşimi ile ayırt edilir. Bu değişkenler, göçmenlerin beşeri sermayesini (özellikle eğitim geçmişlerini), istihdama erişimini (göçmenlerin kendi ellerinde olabilir veya olmayabilir), yerelliği (özellikle sadece maddi koşullarıyla değil, aynı zamanda diğer göçmen ve etnik azınlıkların varlığıyla da ilişkili) ve yerel yetkililer, hizmet sağlayıcılar ve yerel sakinler tarafından (genellikle göçmenler ve etnik azınlıklarla olan önceki deneyimlere dayanan varsayımlar yoluyla işleme eğilimindedir) genellikle kontrol edilen yanıtları çevreleyen faktörlerle birlikte entegrasyon sonuçlarını birlikte koşullandırır (Vertovec, 2010: 87). Son araştırmalar, eğitim, dini uygulama, medya, çifte vatandaşlık, azınlık kültürel faaliyetleri, iki dilli eğitim ve pozitif ayrımcılık gibi belirli politika alanlarını inceleyerek çokkültürlülüğü bir endeks olarak ölçer (Banting et al. 2006, 56–57).

Sonuçta yirmi birinci yüzyılda uluslararası göç, yalnızca iç farklılaşma eksenlerini daha karmaşık hale getirmekle kalmaz, aynı zamanda bir ulus-devleti diğerinden ayıran sınırların belirginliğine de meydan okur. Büyük ölçekli göç devam ederse her türden sosyal bilimcinin, vatandaşlık kavramı tarafından ele geçirilen statü kavramları, hakların dağılımı, küresel ve çoklu yerel toplumlara katılım ve aidiyet duyguları için göçün yansımalarını dikkate alması gerekecektir (Bloemraad, et al. 2008: 170). Uluslararası göç, aksi taktirde dikkate alınmaz ise, uyumsuzluk, çatışma ve suçlamalara varan ayrımcılıklar son bulmayacak, artarak devam edecektir.

SONUÇ:

Bu çalışmada, farklı inançlara, dillere, renklere, gelenek ve göreneklere sahip bireylerin bu farklılıkları koruyarak içinde yaşadıkları toplumla uyum içinde bir arada yaşayabilmeleri için öne sürülen çokkültürlülük ele alınmıştır. Göçmenlerin entegrasyonu konusunda ilk çözüm önerisi olan asimilasyondan bireylerin değerlerini dikkate almadığı hatta onları yok ettiği gerekçesi ile vazgeçilmiş, çokkültürlülük birçok toplum tarafından benimsenmiştir. Farklılıkları dikkate alması ve onlara hoşgörü ile yaklaşılması nedeniyle toplumsal alanda geniş yer edinmiştir. Özellikle birlikte ve uyum içinde yaşama konusunda politik alanda umutları yeşertecek hâkim söylem ve model haline gelmiştir. Ancak başta mekânsal olmak üzere toplumsal alandaki ayrılıkların kaynağı olarak görülmüş ve entegrasyondaki başarısızlıkların suçlusu ilan edilmiştir.

Çoğunluğun azınlık karşısındaki tutumunun bir sonucu olan asimilasyon gibi çokkültürlülükte aynı tutumun sarmalı içine girmiştir. Günümüz toplumlarında başta iktisadi ve politik olmak üzere toplumun her alanında farklılığa yönelik tecritlerin (yabancılaştırarak ve ötekileştirerek) artması ‘marjinalleşme’, ‘damgalanma’ gibi dışlanmaları ve dışlamaları daha fazla pratikleştirmiştir. Gruplar arası etkileşim (uzun vadede olmasa da) sekteye uğramıştır. Ayrıca farklılığa olan korku ve güvensizlik duygularının yükselmesi ve bu korku ve güvensizliğin değerlerle karakterize edilmesi her geçen gün yeni bir çatışma ve şiddetin yaşanmasına davet çıkarmıştır. Bu nedenle azınlık çoğunluk ilişkilerinde var olan göçmenlerin entegrasyon sorununa çözüm için önerilen çokkültürlülük yerini; dayanışma, uyum, ortak değerler, paylaşılan vatandaşlık gibi söylemlere ve politikalara bırakmıştır.

Castles ve Miller’in ifade ettiği gibi “göçler çağı”nda yaşıyoruz. Gelişen teknoloji ile bilginin kitle iletişim araçlarıyla daha hızlı ve daha geniş kesimlere ulaşması uluslararası göçleri arttırmıştır. Her ne kadar alıcı ülkeler geçmiş dönemlerle kıyaslandığında göçmen kabulü konusunda katı kurallar yürürlüğe koymuş olsa da akışkan zeminde hareketlilik sınır tanımamakta, var olan çeşitlilik iyice harmanlanmaktadır. Vertovec’in belirttiği gibi “süper çeşitlilik” toplumlarda yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda farklılıkların bir toplumda tek vücut bulması bulamıyorsa da düzensizliklere, çatışmalara özellikle de sosyal, kültürel ve ekonomik eşitsizliklere en az şekilde yol açmasını sağlayacak çözümler bulunmalıdır. Elbette iyi yönetilen bir çokkültürlülüğün kazandıracığı zenginlikler de ortadadır. Göçmen entegrasyonu konusunda geçmiş deneyimlerin iyi yönleri ile günün gerçekleri dikkate alınabilirse her kesimi kapsayacak model ancak o zaman bulunabilir. Ayrıca dikkate alınması gereken diğer önemli bir husus da günümüzde adaletsizlik ve her türlü eşitsizliğin artmasıyla birlikte, bazı birey ve grupların bu durumdan güç devşirmeye çalışmasıdır. Zira aksi olsaydı, ayrımcılıkların yabancılaştırmaların ve damgalamaya varan dışlamaların özellikle ekonomik zorlukların yaşandığı zamanlarda bu denli artışına tanık olmazdık.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur

KAYNAKÇA:

Abadan-Unat, N. (2017). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa, (Üçüncü Baskı), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi, Ankara: Nobel Yayınları.

Banting K., Johnston R., Kymlicka W., & Soroka S. (2006). Do Multiculturalism Policies Erode The Welfare State? An Empirical Analysis. In Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies, ed. K Banting, W Kymlicka, pp. 49–90. Oxford: Oxford Univ. Press.

Bloemraad, I., Korteweg, A., & Yurdakul, G. (2008). “Citizenship and Immigration: Multiculturalism, Assimilation, and Challenges to the Nation-State”, The Annual Review of Sociology, 34, pp. 153–179.

Canatan, K. (2007). “Milli Devlet ve Milliyetçiliğin Ortaya Çıkardığı Bir Sorun Alanı Olarak Çok Kültürlülük Çok Kültürcülük”. Eskiye / 6, ss. 41-48.

Castles S., De Hass H., & Miller, M. J. (2014). The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, Palgrave Macmillan, US. New York.

Castles, S. (2011), “Globalization, Ethnic Identity and the İntegration Crisis”, Ethnicities 11(1), pp. 23-26.

Castles, S., ve Miller, J. M. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, (Çev: B. U. Bal ve İ. Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ghosh, R. (2018). “Multiculturalism in a Comparative Perspective: Australia, Canada and India”, Canadian Ethnic Studies, 50 (1), pp. 15-36.

Habermas, J., (2018). “Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı”, A. Gutmann (Ed.) Çokkültürcülük: Tanınma Politikası, içinde (ss. 125-161), İstanbul: YKY Yayınları.

IOM (2019). World Migration Report 2020, International Organization for Migration, Geneva.

Kymlicka, W. (2021). “Çokkültürlülüğün Düşüşü Mü Yükselişi mi?”, (Çev. E. K. Kaya), P. Kivisto (Ed.), Sosyal Teori: Kökler ve Dallar, içinde (ss. 629-644), İstanbul: İslık Yayınları.

Raz, J., (1998). "Multiculturalism", Ratio Juris, 11(3), pp. 193-205.

Taylor, C. (2012). “Interculturalism or Multiculturalism?”, Philosophy and Social Criticism, 38 (4-5), pp. 413–423.

Touraine A. (2002). Eşitsizliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz? (Çev. Olcay Kunal) İstanbul: YKY Yayınları.

Unutulmaz, K. O., (2012). “Gündemdeki Kavram Göçmen Entegrasyonu, Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği”, der. Öner I.G., Öner Ş. A., (2012), Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 135-159.

Vasta, E. (2007). "From Ethnic Minorities to Ethnic Majority Policy: Multiculturalism and the Shift to Assimilationism in the Netherlands", *Ethnic and Racial Studies*, 30:5, pp. 713-740.

Verkuyten, M., (2006). "Multicultural Recognition and Ethnic Minority Rights: A Social Identity Perspective", *European Review Of Social Psychology*, 17 (1), pp. 148 – 184.

Vertovec, S. (2010). "Towards Post-multiculturalism? Changing Communities, Conditions And Contexts of Diversity", Blackwell Publishing.

Vertovec, S., (2007). "Super-Diversity and its Implications", *Ethnic and Racial Studies*, 29 (6), pp. 1024–1054.

Yalçın, C., (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.